

Інші книги нашого видавництва:



Олександр Бойченко
АБИ КНИЖКА



Олександр Бойченко
МОЇ СЕРЕД ЧУЖИХ



Олександр Бойченко
БІЛЬШЕ/МЕНШЕ



Тадеуш Боровський
У НАС, В АУШВІЦІ...

«Нема мови: десь там, у Нью-Йорку, Берліні чи Парижі, світової ваги події трапляються трохи частіше, ніж, припустимо, у Малих Кривотулах. Відтак громадяни тих мегалопісів схильні зверхньо вважати, ніби лише вони знають смак великих драм. А дарма. Бо іноді по наших задуп'ях розігруються такі містерії, що й Гамсуна не треба».

Олександр Бойченко



Видавництво "Книги – XXI"



Олександр Бойченко
50 ВІДСОТКІВ РАЦІЇ

Олександр Бойченко

Олександр Бойченко



50 ВІДСОТКІВ
РАЦІЇ



Олександр Бойченко

(нар. 1970 р. у Чернівцях) – літературний критик, публіцист, перекладач. У 1995-2008 викладач Чернівецького університету. Триразовий стипендіат програми міністра культури Польщі Gaude Polonia. Автор збірок есеїстики «Щось на кшталт Шатоку», «Шатоку плюс», «Аби книжка», «Мої серед чужих», «Більше/Менше». Із польської переклав збірку оповідань Тадеуша Боровського «У нас, в Аушвіці...», роман Данієля Одії «Тартак», гєси «Пісочниця» і «Перший раз» Міхала Вальчака, «Валіза» Малгожати Сінорської-Міщук, «Тикоцін» Павела Демірського і Міхала Задари, а також кілька десятків творів «малої форми» Марєка Гласка, Лєшена Коляковського, Юзефа Гєна, Яна Гімльсбаха, Ольги Токарчук, Анджея Стасюка та ін. З російської – роман Віктора Єрофєєва «Хороший Сталін» та повість Ігоря Померанцева «Баскський собака».

Олександр БОЙЧЕНКО

50 ВІДСОТКІВ РАЦІЇ

(вибране і нове)



Чернівці
Книги – XXI
2016

ББК 83.3(0)5/6-8А/Я

Б 779

Бойченко Олександр

50 відсотків рації. – Чернівці: Книги – XXI, 2016. – 160 с.

ISBN 978-617-614-116-7

Збірка «50 відсотків рації» містить 50 вибраних текстів автора в жанрі сюжетної публіцистики. Відтак – згідно з вимогами жанру – представлені в текстах постаті строго на 50 відсотків є реальними, а на 50 – вигаданими. Те саме з розказаними тут історіями: на 50 відсотків вони є літературними, а на 50 – журналістськими, на 50 – комічними, а на 50 – не дуже. Книжка розрахована на 50 відсотків читачів.

ББК 83.3(0)5/6-8А/Я

В оформленні обкладинки використано картини Джузеппе Арчимбольдо «Єва з яблуком» і «Адам».

© Олександр Бойченко, 2016

© Книги – XXI, 2016

© Анна Стьопіна, 2016, *обкладинка*

Зміст

50 відсотків рації	5
Стрийко і гралі	8
Не дурніший за ворону	11
Рязань наш	14
Куми	17
Розгрішення	20
Банька по-чорному	23
«Груз 200»	26
Різниця	29
Доля асенізатора	32
Остання кава	35
Воістину воскрес	38
Кандидат наук	41
Ішов тим лісом Дід Мороз	44
Хабар	47
Бармен Льоша	50
Провінційні містерії	53
Поправна втрата	56
Межі толерантності	59
Кіріліца	62
Імунітет	65
Місто відкритих дверей	68
Польові дослідження	71
Реванш	74
Арбайт махт фрай	77
Суцільні Басараби	80
Вже літа є досить	83
Нема з ким говорити	86
Інтуїція	88
Другорядне питання	91
Між Папами	94
Обід літератора	97

Прощання з Кримом	100
Таксі-гоп-стоп	103
Бути тупим предметом	106
Мисливці за вітром	110
Мертве полум'я	113
За плодами їхніми	117
Шахтарська логіка	120
Три товариші	123
Мова вбивць	126
Деталь	129
Чия земля?	132
Не наш батюшка	135
Житіє кажана	138
Поетичний гуманізм	141
Третя світова	145
Мистецтво програвати	149
На дорогу	152
Втеча, божевілля, смерть	155

50 відсотків рації

Якийсь я такий нерішучий, що маю купу друзів. Рішучі вміють визначатися зі своїми принципами і не товаришувати з тими, хто цим принципам не відповідає. А я ні. Тому серед моїх друзів чи бодай приятелів трапляються і ліві, і праві, і сепаратисти, і соборники, і націоналісти, і ліберали, і навіть вихідці з Донбасу – щоправда, не з тих, кому є за що дякувати.

І оце, пригаду, зійшлися кілька років тому зі мною за одним столом – скажімо так – радикал і пацифіст. Ну і, звичайно, після третьої закурили та й почали про політику. Причому, почав пацифіст, який того вечора був налаштований радикально. А радикал, навпаки, намагався відбивати словесні удари опонента пацифістично. Я ж тим часом тільки мотав головою, як тенісний суддя. Але судити – не судив.

Що характерно: особливих стратегічних розбіжностей між пацифістом і радикалом не було. Обоє казали на тодішнього президента «так званий» і жоден не сприймав тодішню владу за свою. Інша справа – тактичні питання. Гупаючи кулаком по столі, пацифіст вимагав суворого дотримання тактики ненасильницького спротиву. Радикал на це сором'язливо усміхався і тихо мріяв про стовпи ліній електропередач, оздоблені депутатами, міністрами і рештою народних улюбленців. Тоді пацифіст закричав, що такими жартами ми самі провокуємо їх ще сильніше закручувати гайки, бо debilі жартів не розумі-

ють. А радикал відповів, що гайки вони закручують і без наших провокацій, бо на те вони й debilі. Після чого я, щоб не мовчати, як на чужому похороні, розказав історію про свого прадіда.

Прадід мій – не той, що загинув у Польщі, а той, що ніде не загинув і дожив до народження правнука – пройшов обидві світові війни. На першій він був вояком австрійської армії і потрапив у полон до росіян, де вивчив російську мову. Між війнами село опинилось у складі Румунії, тож довелося вивчити й румунську. На другу війну його мобілізували вже совети, і він потрапив у полон до німців, чю мову і так давно знав. З німецького полону прадід повертався довго і пішки, тому, крім тифу, підчепив дорогою ще по сотні слів із мов кількох принагідних народів.

Маючи такий життєвий досвід, прадід виробив собі миролюбний світогляд. Зокрема, на запитання, як йому в усьому тому вдалося вижити, відповідав, що твердо знає одне: солдат на війні мусить стріляти. Але навіть на війні і навіть солдат не мусить нікого вбивати. Тому він, прадід, завжди під час бою стріляв угору.

- Ех, тату, – докоряв моєму прадіду мій дід, – а якби всі отак воювали, як ви?

- Якби всі, – відказував прадід, – то ніхто би й не воював.

В його розповідях про війну ніколи не було місця для подвигів. Зате був один дивовижний перекур. Випадок цей виглядає так по-літературному, аж не дуже віриться. А може, прадід і справді його вигадав. Коротше, одного разу перед наступом «наші», як і належить, провели артпідготовку. І, як то нерідко бувало з «нашими» артпідготовками, накрили нею і чужих, і своїх. Доcheкавшись кінця землетрусу і виверження тисяч оскол-

кових вулканів, прадід випорпався з окопу і побачив, що йти в атаку вже немає ні кому, ні на кого. Поблукавши з годину між розкиданих довкола рук і ніг, він нарешті нашовхнувся на одного-єдиного вцілілого німця. Обое були озброєні, але обом більше хотілося курити. Німець пригостив прадіда цигаркою, прадід простягнув німцю запалений сірник. Потім вони побалакали, позгадували залишених вдома жінок і дітей, трохи поплакали, потисли один одному руки – і розійшлися у різні боки від лінії фронту.

- Бачиш, – сказав пацифіст, – протистояння без насилля є набагато ефективнішим.

- Так, – погодився радикал, – але хіба що з німцями і тільки після артпідготовки.

Мені залишалося нерішуче визнати, що кожен із них має рацію.

Стрийко і гралі

Живеш-живеш, починаєш щось розказувати – і раптом з'ясовується, що є на світі люди, які плутають стрийка з вуйком, а граблі з ґралями. Хоч ніби як їх можна сплутати, коли й дурний бачить, що граблі – це граблі, а ґралі – це вила. У кожному разі в селі, яке я в ніжному віці сховався малими босими ногами, всі так кажуть: ґралі. З наголосом на «а».

Зокрема – й мій стрийко. Щоправда, у строгому кровному значенні слова він мені взагалі не родич. Зате в значенні юридичному – стрийко. Ну, це довга історія. Родинні стосунки іноді бувають не менш заплутаними, ніж облік колгоспного реманенту. Просто повірте на слово: стрийко. З наголосом на «и».

До того ж улюблений. І страшно начитаний. Читає все, що під руку попаде. Якось, років двадцять тому, прочитав мій аспірантський реферат про трансформацію сократівського морального імперативу у філософії К'єркеґора й Шопенгауера. Після чого за великим різдвяним столом прорік:

- Пиши. Нічо не ясно, але дуже цікаво. А ти, – звернувся стрийко до мого двоюрідного брата, – навіть не пробуй. У тебе до того голови нема. Роби кар'єру по партійній лінії.

І тут пора згадати, що замолоду стрийко й сам устиг трохи побути членом єдиної на той час партії. А перед тим у його легендарній біографії трапився, дослівно ка-

жучи, кінематографічний епізод. З якого й почалося її перетворення на легендарну. Бо не знаю, як по інших селах, а з нашого у фільмі Єжи Кавалеровіча «Фараон» знімався він один. Середньоазійська пустеля Кизилкум грає там безводні околиці Нілу, а мобілізований до лав советської армії стрийко – давньоєгипетського піхотинця. Розпізнати його в масових сценах не дуже легко, але фотографії вдома збереглися. Стоїть такий: в одній руці спис, у другій – щит, на голові якесь гніздо – чи то вовняний шолом, чи шапка з дредів. Сподвижник Рамзеса, одне слово.

Підбадьорений перемогою заgrimованого Туркестанського військового округу над давніми лівійцями, стрийко там-таки, у війську, вступив до партії. Демобілізувався. Відгуляв. Поїхав до міста. Одружився. Влаштувався працювати на завод. Як то заведено у гегемонів, при звичаївся після зміни заглядати до чарки. Розлучився. Повернувся до рідного села. Мусив піти в колгосп, бо інакше – стаття за «тунеядство». А якраз почалася косовиця. Стрийка кинули на скиртування.

Монтаж. Наступний кадр: дорогою від сільмагу до правління їде на мотоциклі «Урал» колгоспний парторг. Їде і раптом бачить, що мій стрийко, замість виконувати й перевиконувати в єдиному трудовому пориві сіножатний план, розслаблено сидить із пляшкою пива на травичці під чайною «Затишок». Парторг, зрозуміло, весь обурений: як же так, ви ж комуніст, повинні подавати приклад, ади вам ручка й папір, пишіть пояснювальну.

- Най буде, – відповідає стрийко. І пише заяву про вихід із партії.

Тільки на тому не кінець. Не така це була партія, щоб кожен, кому не лінь, міг виходити з неї на власний розсуд. За якийсь тиждень викликали стрийка на засідання

бюро райкому чи як воно там називалося. І ось аж тут у сюжеті його життя настав кульмінаційний момент:

- З якої причини? – перепитав стрийко. – З такої, що я вступив у партію, щоб ходити собі чистенький і з портфелем. Але на заводі мені сказали, що для портфеля я ще молодий, і дали станок. Ну добре, подумав я, в селі партійних менше, може, хоч тут пощастить. Ая! Всі портфелі вже розхапали, а мені дали ґралі. То знаєте що? Їбав я таку партію, в якій треба ґральми махати!

Не дурніший за ворону

Мій колишній однокласник Боря сьогодні слугує прикладом для решти села. Тобто якраз не слугує, бо решта села на його приклад уваги практично не звертає і лише відмахується від своїх недоємігрованих жінок, коли ті знову заводять похвали на Борину адресу.

А треба знати, що таким роботящим і непитущим Боря був не завжди. Бо ще не так давно він тільки те й робив, що пив і похмелявся. Але прокинувшись якось під вечір у рідних бур'янах, раптом не без подиву зауважив, що має вдома доведену до межі самогубства дружину і двох голодних діточок. Кілька днів Боря пролежав у важкій задумі, нарешті підвівся, поголився як зміг, одягнув великодню сорочку і поїхав до міста «кочуватися».

І відтоді – як відрубало. День за днем почав чоловік приходити до тями: то покосить під плотом, то сам пліт направить, то хлів підлатає. Одне слово, тепер у Борі господарство – куди там Безрадичам: і сад, і город, і свині, й корови, і свій тракторець, не кажучи вже про рум'яних діточок і щасливу дружину.

А ще раз треба знати, що в школі Боря не дуже вчився. Настільки не дуже, що класі в четвертому педколективі одногolosно не витримав і вирішив здати його в спецінтернат. Не знаю точно, як це робиться, але пам'ятаю, що класна керівничка взяла на підмогу вчителя фізкультури – і вони удвох повезли Борю в райцентр

на комісію. Удвох і привезли назад. Як бачу: граємо ми біля школи у футбол, а вони разом ідуть від зупинки. Учителі по боках такі засмучені-засмучені, а Боря між ними – такий веселий-веселий: «Не взяли!» – кричить.

Ми, звичайно, про м'яч одразу забули, оточили то-вариша:

- Давай розкажуй, що там було, як ти спасся?

- Що-що, – відповідає Боря. – Прибацані якісь. Про ворону розпитували.

- Про яку ворону?

- Ну, ніби коло купи гравію стоїть банка, а в ній – трохи води. І тут прилітає ворона, і починає дзьобом вибирати з тої купи камінці і кидати в банку. Ну і, тіпа, нащо вона це робить.

- А ти їм що?

- Таж пити хоче! Кидає, щоб вода піднялася.

І саме після цих слів мій майбутній кум Василь – той, що ми з ним потім на «Явах» парубкували – сказав епохальну фразу:

- Бляха, Борька, то ти, виходить, не дурніший за ту ворону?

А оце днями Віктор Андрійович Ющенко прес-конференцію дав. На вибори йде. Не заради себе, а заради перемоги проекту. Тому скромно погоджується на вісімдесят восьме місце у списку. Але не боїться, бо, об'єднавшись із такими політичними гігантами, як «Прогрес» і Спілка майстрів народного мистецтва України, переконаний, що набере набагато більше, ніж 5%. Крім того, Віктор Андрійович відзначив наступ дискомфорту, попросив не плутати валянки з біполярністю і категорично відмовився – цитую – «від того, щоб здача крові відбувалася односторонньо». Щодо інших нагальних проблем сьогодення, то найбільше занепокоєння у

Ющенко викликають «синдром кочубеївщини» і «сюрреалізм». Останній, якби хтось не знав, це коли «вмикаєш телевизор, вмикаєш газети – зранку до вечора розповідається, як успішно реалізуються соціальні програми»...

Сиджу тепер і думаю: господарство господарством, але з біполярністю, синдромом і сюрреалізмом мій колишній однокласник, мабуть, так хвацько би не впорався. З іншого боку, а де гарантія, що мій колишній президент дав би собі раду з вороною, банкою і купою гравію?

Рязань наш

Не знаю, як вони призначали тих побратимів, але нашим була Рязань. У нас, у Чернівцях, навіть головний – і в ті часи єдиний – універмаг так називався.

- Ану, – говорила, бувало, котрась мама котромусь із синів, – збігай у Рязань та купи брусок дитячого мила і татові сімейні труси 54 розміру.

- А не завеликі будуть?

- А менших все одно нема.

І от через це міське побратимство рязанські піонери приїжджали влітку відпочивати до нас, на Буковину, а чернівецькі, відповідно, їздили в табори на Рязанщину. Поїхав після шостого класу і я. «Мещорскую сторону» читали? Оце приблизно туди. Краса – невимовна. Сосни, берізки, червоняста вода озера Ласковського, тихо тече рівниною кудись у бік Оки річечка Солотча. Одне слово, *богаты мы лесом и водью, есть пастбища, есть поля...* Ну і музей у селі Константиново зі згаданою Окою в живописній перспективі. «Анну Снегіну» читали? Оце там. Не кажучи про Рязанське повітряно-десантне училище, куди нас також возили на екскурсію.

Але передовсім – піонерки. Особливо – в першому загоні. Всі вже поголівно в ліфчиках, а декотрі, може, й маминих. То я в одну таку закохався. Про ім'я не питайте: цю таємницю я поклявся забрати з собою в могилу. І схоже, таки заберу, бо убийте – не пам'ятаю тепер, як її насправді звали. Чорнява така, з тугими косами.

Однак виникла проблема. А саме: закохатись я, звичайно, закохався, але що з цим далі робити – не мав найменшого піонерського поняття. Хоч і відчував, скося поглядаючи на неї, що завжди готовий. Пробирав переказувати їй Паустовського – намарне. Традиційне нічне намазування зубною пастою сподіваного результату теж не дало. А все через одного мерзотника з гітарою. Бо хай би я не знати що в глибинах свого розпачу вигадував – досить було тому Блекмору прищавому бренькнути якийсь ре-мінор, як моя чорнобрива пасія перемикала всю увагу на нього.

Я цю закономірність, до речі, згодом урахував. Уже в студентські роки вивчив кілька акордів і тинявся з ними гуртожитком, принюючись, звідки смачніше пахне. Тоді стукав у вибрані двері, заходив до кімнати й питав:

- Ну що, газдиньки? Хочете, щоб я вам заспівав чи дасте їсти по-хорошому?

Але то інша історія. А в тій, рязанській, я, наприклад, найкраще в нашому загоні грав у футбол. Аж так, що в їхнього – старшого – загону ми виграли з рахунком 3:1. Причому, два голи були мої. Тим часом рахітичний гітарист узагалі м'яч від шайби відрізати не міг. Думаєте, мені це допомогло? Та вона й не глянула на мої голеадорські подвиги.

Або згадати, як ми пішли на Солотчу рибалити. Розбили намети, дівчата почали нарізати огірки-помідори, хлопці закинули вудки – не клює. Дивлюсь – до протилежаного берега човен припнутий.

- А якби, – кажу, – з човна половити?

- Добре би, – єхидно усміхнувся гітарист. – Гірше – що ми на цьому березі, а човен – на тому.

І хто, здогадайтеся, стрибнув по цих словах у воду, переплив річку і вкрав човна? Гаразд, Солотча – не Дні-

про, кожен може. Але все-таки. Натомість увечері біля вогнища гітарист знову заблеяв щось ліричне – *и девушка в белой накидке сказала мне ласково: «нет».*

Тобто я до чого веду. У ці роковинні дні всі докола тільки тим і зайняті, що згадують, як їм колись гарно було в Криму, і бідкаються, як їм погано буде без нашого Криму. А я свої перші найсолодші пригоди душі пережив у Рязанській області, яка також тоді вважалася нашою. Тож доки ви не повернете мені мою Рязань, відчепіться від мене з вашим Кримом.

Куми

Тепер, може, й інакше, а чверть століття тому це називалося в моєму селі «ходити до дівок». Жодних бордельних конотацій той вираз для нас у собі не містив, а прямо навпаки. Ходити до дівок означало шукати не так самих дівок, як пригод на свої недорозвинені тіла і душі. Підозрюю навіть, що оце «до дівок» ми навмисно вживали, щоб замилити очі батькам. Мовляв, не думайте, я вже дорослий, то йду сходжу на готар до Марійки, спитаю, що на завтра з алгебри і початків аналізу.

- Ага, особливо про аналізи не забудь, – гукали навздогін батьки, згадуючи щось із власної юності.

Ні, теоретично метою справді були «дівки». Але практично, з огляду на мізерність результатів, цінувалися радше самі по собі спроби. Перелізти через паркан; зорієнтуватися на місцевості; визначити потрібне вікно; постукати; зрозуміти, що однак помилився; постаратися втекти від пса; зрозуміти, що однак не втік; довго божитися перед господарем, що його зниклих безвісти минулого тижня курей ти в очі не бачив; дорогою додому нарватися на чужих; зранку пояснювати своїм, що синці під очима – від алгебри. У крайньому разі – від початків аналізу.

Добре. Але скільки таких пригод можна пережити за вечір? Максимум одну. Це якщо поталанить. А таланило значно рідше, ніж хотілося. Звідси висновок: немає нічого марнішого на світі, ніж ходити до дівок пішки.

І немає – принаймні не було чверть століття тому – нічого прекраснішого, ніж їздити до них на мотоциклі «Ява-350».

Першим з-поміж нас вижебрав у батьків «Яву» Ігор, другим я, третім Василь. Двадцятилітрова каністра бензину в ті часи коштувала на заправці шість рублів, але з шоферами колгоспних «газонів» можна було домовитися за п'ять. І цього вистачало, щоб ми – драй камера-ден – здіймаючи переполох у принагідних селах і перехоплюючи у придорожніх дискотеках дівок, встигали за ніч облетіти всю земну кулю від Чернівців до Хотина і назад.

А потім, порозвозивши теплих пасажирок і довівши до сказу кілька законспірованих у кущах нарядів ДАІ, ми збиралися на Лисому горбі, щоб зустріти сонце і скласти свої мушкетерські присяги. Тобто «один за всіх» і так далі ми, звісно, не кричали, але подумки клялися пам'ятати нашу залізну кавалерію до скону, а я ще й пообіцяв, що в дорослому майбутньому візьму обох «ізі райдерів» за кумів. І, увявіть собі, взяв. Чи треба додавати, що на моїй майже балканській Буковині кум – це святе?

Згодом їхалося кому як. Кум Василь подався в далекобійники. Кум Ігор відкрив базарну ятку. Я тим часом туплюся в монітор і розважаю перспективи боротьби з корупцією. Зокрема, міркую так: та невже кум Ігор, якби він раптом став міністром торгівлі, не знайшов би кілька нещасних вічнозелених тисяч на видання моєї книжки? Та невже кум Василь, якби він раптом став міністром транспорту, не організував би мені якийсь вошивий проїзний папірець на всеукраїнський презентаційний тур? Та невже я сам, якби став президентом, не прилаштував би кума Василя міністром транспорту, а кума Ігоря – міністром торгівлі? Та що б ми тоді були за куми?

На щастя, все, що сьогодні може зробити для мене кум Василь, – це підвезти своїм «камазом» до ринку, де торгує кум Ігор. А все, що може сьогодні зробити для мене кум Ігор, – це продати вроздріб пляшку олії за гуртовою ціною. Про себе мені краще й не згадувати: все, що для них обох можу зробити я, – це, користуючись нагодою, передати привіт.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.